

Simona Kranjc

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 378(497.4):81'272:811.163.6'27

Internacionalizacija in raba jezika na univerzah

V prispevku so povzeta stališča univerzitetnih akterjev jezikovne politike, trenutno veljavna zakonodaja, ki ureja status jezika na visokošolskih ustanovah, in prizadevanja po internacionalizaciji slovenskega visokošolskega prostora. Ta se pogosto zdijo v popolnem nasprotju z zakonskimi in materialnimi možnostmi. Avtorica razmišlja, kako bi bilo mogoče vendarle najti kompromis in odpreti slovenski visokošolski prostor, kljub temu pa ne posegati v status slovenščine kot uradnega in s tem tudi učnega jezika, določenega v Ustavi Republike Slovenije.

internacionalizacija, strategija jezikovne politike v visokem šolstvu, raba jezika

The paper summarises the stances of those actively involved in university language policy, the currently valid legislation governing language in higher education institutions and current strivings to internationalise Slovene higher education, which often seem in complete contradiction with the actual legislative and material possibilities. Nevertheless, the author considers how a compromise might be found and Slovene higher education opened up, without encroaching on the status of Slovene as both the official language and the language of instruction, as determined by the Constitution of the Republic of Slovenia.

internationalisation, language policy in higher education, language use

1 Za uvod

Ko v strokovnih univerzitetnih krogih razmišljamo o kakovosti visokega šolstva, to zelo pogosto povezujemo z internacionalizacijo. Ob omenjanju slednje pa je mogoče zelo hitro opaziti ideje o pozitivni oz. bolj negativni vlogi slovenščine pri tem. Študije (Kalin Golob idr. 2014) kažejo, da se stališča med posameznimi akterji na visokošolskem parketu sicer razlikujejo, vendar jih večina potrjuje dejstvo, na katerega opozarja tudi Firenška resolucija: »Dandanes po vsej Evropi narašča težnja po rabi angleščine kot jezika akademskega poučevanja in raziskovanja. V naravoslovnih vedah je močnejša kakor v humanistiki. Težnja, privzeti politiko rabe zgolj angleščine v znanstvenih publikacijah in kot izključnega sredstva razprave na mednarodnih (in celo domačih) konferencah, hitro narašča. V takih okoliščinah ni nobenega dvoma, da je napredek v mednarodnem sporazumevanju dosežen na račun vseh drugih jezikov razen angleščine.

Ta naraščajoča naravnost je zelo stvarno jezikovno, spoznavno in kulturno tveganje. Angleščina ni nevtralen medij sporazumevanja za vse namene. Z njeno prevladujočo ali celo izključno rabo so prezrte ali pozabljene pomembne tradicije, koncepti in metode, razvite v drugih jezikih. Poleg tega lahko prevladujoča usmeritev pri različnih strokah – ki določa, katere teme in problemi veljajo za najpomembnejše – zlahka postane predmet prevlade govorcev iz angleško govorečih držav. Pokazalo se je že, da to vpliva na dodelitev finančne podpore za raziskave v drugih državah. (Firenška resolucija)

2 Stanje v Sloveniji

Formalnopravni okvir za rabo jezika na slovenskih univerzah izhaja iz več predpisov na različnih ravneh, od *Ustave Republike Slovenije* do *Zakona o javni rabi slovenščine* in *Zakona o visokem šolstvu*. 11. člen *Ustave* namreč določa, da je uradni jezik v Sloveniji slovenščina, na narodnostno mešanih področjih pa tudi italijanščina in madžarščina. *Zakon o javni rabi slovenščine* v 12. členu skladno z *Ustavo* določa, da je učni jezik na vseh stopnjah izobraževanja (od predšolske do univerze) slovenščina, medtem ko je raba tujih jezikov dovoljena skladno s področnimi zakoni. V 13. členu istega zakona je opredeljeno tudi spodbujanje učenja slovenščine v Sloveniji, za kar mora Vlada RS sprejeti poseben program, ki je namenjen jezikovnemu izpopolnjevanju mladine in odraslih, ter programe, namenjene tujcem v Sloveniji, pa tudi posebne programe za promocijo slovenščine na tujih univerzah.

Področni *Zakon o visokem šolstvu* učni jezik opredeljuje v 8. členu:

- (1) Učni jezik je slovenski.
- (2) Visokošolski zavod lahko izvaja študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku, pod pogoji, določenimi s statutom.
- (3) Če visokošolski zavod opravlja javno službo, se lahko v tujem jeziku izvajajo:
 - študijski programi tujih jezikov,
 - deli študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine ali je vanje vpisano večje število tujih študentov,
 - študijski programi, če se ti programi na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku.
- (4) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika.
- (5) Tujcem in Slovencem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.
- (6) Podrobnejši način skrbi za razvoj in učenje slovenščine določi minister, pristojen za visoko šolstvo.

Rabo učnega jezika določajo tudi statuti slovenskih univerz, ki večinoma povzemajo dikcijo iz *Zakona o visokem šolstvu*. Avtorji primerjalne študije (Kalin Golob idr. 2014: 131) ugotavljajo, da »[o]bstoječa zakonodaja torej slovenščini deklarativno zagotavlja status visokošolskega jezika in hkrati dopušča rabo tujih jezikov, za kar so določene omejevalne okoliščine in postopki sprejemanja takšnih odločitev. Omejevalne okoliščine pa so nejasne in v praksi omogočajo poljubne interpretacije, npr. besedne zveze »deli študijskega programa« ali »večje število tujih študentov«. Tudi zakonska določba jezikovnonačrtovalnih dejavnosti v zvezi s slovenščino kot strokovnim in znanstvenim ter s slovenščino kot tujim jezikom se od sprejetja zakona ni udejanjila. Čeprav zakon izrecno določa, da »visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika«, nismo v raziskavi zasledili nobenega sistematičnega pristopa k tej skrbi ne na načelni (z izjemo prereza jezikovne politike Univerze na Primorskem) ne na praktični ravni. Skrb za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika je prepuščena samoiniciativi zaposlenih oz. posameznim univerzitetnim programom.« (Kalin Golob idr. 2014) Ob tem lahko poudarimo, da npr. merila za napredovanje v nazive na neki način favorizirajo objave v tujem jeziku, saj te prinašajo več točk kot objave v slovenščini v revijah z enakim faktorjem vpliva. Prav tako je precej omejena ponudba brezplačnega učenja slovenščine kot tujega jezika (omejena na Erasmusove izmenjavne študente, pa še to v omejenem obsegu 64 ur). Prav tako doslej še ni bil oblikovan *podrobnejši način skrbi za razvoj in učenje slovenščine*, ki naj bi ga določil minister, pristojen za to področje.

»Strategije slovenskih univerz, posamične strategije njenih članic, Nacionalni program visokega šolstva 2011–2020, Nacionalni reformni program 2012–2013 in drugi dokumenti kažejo, da slovenska politika in slovensko visoko šolstvo v temeljnih razvojnih dokumentih kot enega ključnih dejavnikov v tem desetletju poudarja internacionalizacijo.« (Kalin Golob idr. 2014: 132) Kljub poudarjanju internacionalizacije kot strateške usmeritve pa doslej še ni prišlo do sistemskih rešitev, ki zadevajo njeno operacionalizacijo, še zlasti pa se večinoma pušča ob strani vprašanje jezika.

Delovna skupina na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije je med drugim pripravila Akcijski načrt za izobraževanje, ki naj bi operacionaliziral in dejansko omogočil izvajanje druge Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko, ki jo je julija 2013 sprejel Državni zbor Republike Slovenije. Med drugim je v akcijskem načrtu tudi poglavje o jezikih v visokem šolstvu. Ob pregledu stanja so avtorji po široko zasnovani in izpeljani strokovni razpravi med drugim oblikovali predlog člena, ki v Zakonu o visokem šolstvu opredeljuje jezik. Po njihovem mnenju je treba v zakonsko besedilo vnesti **»varovalke o maksimalnem številu vsebin v tujem jeziku, ki jih lahko slovenski študent posluša na rednem študiju slovenskih univerz**, npr. na prvi stopnji do 10 % ECTS (tj. do 18 ECTS na triletnih in do 24 ECTS na štiriletnih programih prve stopnje), na drugi stopnji do 20 % (to je do 24 ECTS na dvoletnih programih in do 12 ECTS na enoletnih programih druge stopnje) in do 50 % na doktorskih programih.« (Kalin Golob idr. 2014: 139) Ta predlog je bil v zadnji dostopni verziji zakona s 14. 4. 2014 (preden je bil objavljen osnutek koncepta zakona) deloma sprejet. Predlagani 12. člen se je tako glasil:

- (1) Učni jezik je slovenski.
- (2) Visokošolski zavodi lahko v tujem jeziku izvajajo:
 - študijske programe tujih jezikov,
 - študijske programe, ki so na istem visokošolskem zavodu akreditirani tudi v slovenskem,
 - dele študijskih programov, ki so namenjeni za izmenjavo študentov v okviru partnerskih dogovorov med izobraževalnimi institucijami,
 - dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine,
 - skupne študijske programe, ki se izvajajo s tujimi izobraževalnimi institucijami,
 - študijske programe, ki jih visokošolski zavodi izvajajo v tujini,
 - tuje študijske programe visokošolskega transnacionalnega izobraževanja preko sodelovanja na podlagi sporazuma.
- (3) Študentje, državljani Republike Slovenije, se lahko na prvi in drugi stopnji na visokošolskem zavodu izobražujejo skladno s tretjo, četrto in peto alinejo prejšnjega odstavka, če na prvi stopnji obseg vsebin v tujem jeziku ne presega deset odstotkov vseh kreditnih točk in na drugi do dvajset odstotkov.
- (4) Na tretji stopnji univerza avtonomno določa jezikovno politiko, pri čemer slovenski profesorji zgolj slovenskim študentom ne predavajo v tujem jeziku.
- (5) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika tako, da za vsako napredovanje visokošolskih učiteljev v višji naziv predpišejo vsaj dva znanstvena in vsaj dva strokovna članka v slovenskem jeziku, če je to z vidika dostopnosti publikacij mogoče.
- (6) Študentom tujcem in študentom Slovencem brez slovenskega državljanstva se omogoči učenje slovenščine.

3 Ali se kaj spreminja?

Da je stanje na področju izbire učnega jezika na visokošolskih zavodih dostikrat precej drugačno od v *Zakonu o visokem šolstvu* predpisanega, je precej očitno. O tem pričajo tako osebne izkušnje kot rezultati primerjalne študije. (Kalin Golob idr. 2012) Morda pa vendarle iz korakov, ki jih je v smer urejanja med drugim naredila Rektorska konferenca Republike Slovenije (RK RS), lahko sklepamo, da se krepi zavedanje o pomembnosti reševanja tega problema. Tako je Rektorska konferenca januarja 2014 imenovala posebno »delovno skupino za uporabo jezika in pripravo strategije za uporabo jezika« in jo junija 2014 združila z delovno skupino za internacionalizacijo v Delovno skupino za jezik in internacionalizacijo. Glavna naloga skupine je oblikovati strateški dokument, še prej pa poiskati sprejemljiv predlog diktacije trenutnega 12. člena Zakona o visokem šolstvu. V delovni skupini sodelujejo predstavniki vseh univerz v Sloveniji, med njimi so tudi slovenisti.

Delovna skupina za jezik in internacionalizacijo je pripravila predlog 12. člena, ki ga je 28. novembra 2014 potrdila RK RS:

12. člen
(učni jezik)

- (1) Učni jezik je slovenski.
- (2) Visokošolski zavod lahko izvaja študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku, pod pogoji, določenimi s statutom.
- (3) Visokošolski zavodi lahko v tujem jeziku izvajajo:
 - študijske programe tujih jezikov,
 - študijske programe, če se primerljivi študijski programi ali deli študijskih programov na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku,
 - študijske programe ali dele študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine ali je vanje vpisano večje število tujih študentov,
 - skupne študijske programe, ki se izvajajo s tujimi izobraževalnimi institucijami,
 - študijske programe, ki jih visokošolski zavodi izvajajo v tujini.
- (4) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenskega jezika kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika.
- (5) Visokošolskim učiteljem, sodelavcem in študentom, ki so tujci ali Slovenci brez slovenskega državljanstva, se omogoči učenje slovenskega jezika.

Diktacija 12. člena je na določenih mestih še vedno precej ohlapna, vendar se zdi, da za razliko od veljavnega *Zakona* kljub finančnim oviram odpira legalno možnost vzporednega izvajanja programov ali delov programov v slovenščini in tujem jeziku. Težko si namreč predstavljamo, da bi zavod izvajal vzporedno dva ista programa v dveh jezikih, medtem ko je realno mogoče pričakovati, da bi se odločil za izvajanje dveh **primerljivih programov**.

Zadnji korak v prizadevanju formalnopravnega urejanja jezikovne politike visokega šolstva je bila objava osnutka koncepta Zakona o visokem šolstvu (16. 2. 2015). Poglavje jezika je bilo umeščeno v 17. ukrep oz. 58. predlog v 7. poglavju z naslovom Internacionalizacija, v veliki meri pa temelji na predlogu člena o jeziku, ki ga je potrdila RK RS.

58. predlog:

- (1) Učni jezik je slovenski.
- (2) Visokošolski zavodi lahko v tujem jeziku izvajajo:
 - študijske programe tujih jezikov,
 - študijske programe, če se primerljivi študijski programi ali deli študijskih programov na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku,
 - študijske programe ali dele študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo tudi gostujoči visokošolski učitelji iz tujine ali je vanje vpisano večje število tujih študentov,
 - skupne študijske programe, ki se izvajajo s tujimi visokošolskimi zavodi,
 - študijske programe, ki jih visokošolski zavodi izvajajo v tujini.
- (4) Visokošolski zavodi skrbijo za razvoj slovenskega jezika kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika.
- (5) Visokošolskim učiteljem, sodelavcem in študentom, ki so tujci ali Slovenci brez slovenskega državljanstva, se omogoči učenje slovenskega jezika.

Predlog koncepta osnutka *Zakona o visokem šolstvu* je bil spomladi deležen precej komentarjev. Navajam komentar, ki sta ga oblikovala Oddelek za slovenistiko in Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (interno gradivo):

Izhajajoč iz ciljev RENPVŠ11-20 je razvidno, da naj bi slovenske visokošolske institucije oblikovale nabor študijskih programov v tujem jeziku, ki bodo na voljo tujim študentom, da bodo izvajale nekatere študijske programe za mednarodno mešane skupine študentov, kar naj bi skupaj z nekaterimi drugimi mednarodnimi aktivnostmi zagotavljalo mednarodni značaj slovenskih visokošolskih institucij. 58. predlog o rabi jezika se v konceptu sicer zdi sprejemljiv ob predpostavki, da ga bodo spremljali ustrezni strateški dokumenti univerz, v katerih bodo opredeljena nenatančno določena mesta v predlogu, kot sta večje število tujih študentov in primerljivost programov. Ob navedenih ciljih iz Resolucije, umestitvi predloga v 7. poglavje o internacionalizaciji in 17. ukrep, ki neposredno poudarja omogočanje poučevanja v tujih jezikih, pa se postavlja vprašanja, komu so dejansko programi na visokošolskih zavodih v Sloveniji pretežno namenjeni in ali s temi predlogi ne poskušamo zaobiti v ustavi zapisane (tudi) pravice slovenskih študentov, da se izobražujejo v slovenščini. Internacionalizacije po našem mnenju ne moremo spodbujati zgolj tako, da ponudimo čim večje število programov v tujem jeziku – verjetno je tu mišljena angleščina, marveč se je treba tega vprašanja lotiti veliko bolj kompleksno; eden od vidikov internacionalizacije je npr. tudi širjenje slovenščine kot tujega jezika, kar na Univerzi v Ljubljani (skupaj z drugimi univerzami v Sloveniji) uspešno počnemo že desetletja.

Tudi del stroke meni, da je sicer 58. predlog primerno izhodišče za prenovljeni člen o jeziku v zakonu, ker bolj odpira kot zapira različne možnosti izbire jezika, vendar ob predpostavki, da je uporaba tujega jezika kot učnega jezika, seveda ustrezno z Ustavo RS, vendarle omejena na posebne okoliščine, predstavljene v 2. točki v 58. predlogu; ne zdi pa se nam ga primerno umeščati pod ukrep z naslovom Omogočanje poučevanja v tujih jezikih, ker bi ga lahko v javnosti popolnoma neustrezno interpretirali. Tako oblikovani 58. predlog pa sicer odpira več možnosti tudi v finančnem smislu, saj od zavoda ne zahteva vzporednega izvajanja dveh istih programov, če je eden od njiju v angleščini, kot je zapisno v trenutno veljavnem Zakonu o visokem šolstvu, marveč se v tujem jeziku lahko izvaja program, če se primerljivi na zavodu izvaja tudi v slovenskem jeziku.

V pripombah na osnutek koncepta je bilo med pripombami mogoče zaslediti tudi pričakovanja strokovne javnosti, da bo financer zagotovil sredstva za izvajanje ne le druge alineje 2. točke predloga (v tujem jeziku se lahko izvajajo študijski programi, če se primerljivi programi ali deli programov na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku), marveč tudi 5. točke, to je »Visokošolskim učiteljem, sodelavcem in študentom, ki so tujci ali Slovenci brez slovenskega državljanstva, se omogoči učenje slovenskega jezika.«

Trenutno je mogoče, vsaj kar zadeva *Zakon o visokem šolstvu*, govoriti o neke vrste zatišju, ki je verjetno posledica kadrovske spremembe in politične situacije v RS. Delovna skupina za jezik in internacionalizacijo pa pripravlja dokument, ki bi bil med drugim tudi podlaga za opredeljevanje v predlogu zakona nedoločno oblikovanih mest (primerljivost programov, število tujih študentov, oblike skrbi za razvoj slovenskega strokovnega oz. znanstvenega jezika ...).

Osnutek kazala poglavij strategije, ki ga je pripravila Delovna skupina pri RK 9. 1. 2015 (navedeno po internem gradivu – Zapisnik 4. seje DS za jezik in internacionalizacijo pri RK RS):

1. Stanje v mednarodnem prostoru glede rabe jezika in internacionalizacije
2. Trenutno stanje v Sloveniji glede rabe jezika in internacionalizacije
 - dokumenti na ravni države o rabi jezika in internacionalizaciji
 - dokumenti na ravni univerz o rabi jezika in internacionalizaciji
3. Raba jezika na univerzah
 - učni jezik (priporočila ob uresničevanju 12. člena ZVŠ)
 - znanje slovenščine tujejezičnih študentov in učiteljev ter drugih sodelavcev
 - slovenščina kot tuji jezik na slovenskih univerzah in na univerzah v tujini
 - znanje tujega jezika učiteljev in drugih sodelavcev, ki v študijskem procesu uporabljajo tuji jezik
4. Skrb za strokovni in znanstveni jezik
 - habilitacije
 - strokovni jeziki v slovenščini in tujih jezikih
 - različni konteksti rabe in izbire jezika (konference, gostovanja, povzetki v slovenskem in/ali tujem jeziku)
5. Internacionalizacija

4 Za zaključek

O tem, da je mogoče internacionalizacijo razumeti ne le v povezavi z uvajanjem tujega jezika (predvsem angleščine) v visokošolske programe, marveč tudi v smislu internacionalizacije slovenščine, pa pričajo ne le številni dokumenti in rezultati študij (publikacije Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik na Oddelku za slovenistiko FF UL; Kalin Golob idr. 2014), marveč tudi strokovne in znanstvene prireditve, kot sta na primer Simpozij Obdobja in Seminar slovenskega jezika, literature in kulture.

Zdi se, da je v slovenskem prostoru trenutno zaznati premike na ravni prizadevanj po ureditvi statusa jezika v visokošolskem prostoru, narejenih je nekaj relevantnih študij na to temo (npr. Kalin Golob idr. 2012), verjetno pa bo politična odločitev tista, ki bo na koncu sprejela med drugim tudi besedilo člena o jeziku v *Zakonu o visokem šolstvu*. Glavna dilema, ki se kaže iz predlogov in

strokovne debate o trenutnem 12. členu, se namreč zdi v tem, ali naj bo zakonska dikcija dovolj odprta, vendar še vedno v okvirih, ki jih določa *Ustava*, ali zaprta, z natančno določenimi zgornjimi mejami odstotkov dovoljene rabe tujega jezika. Če bo sprejeta prva različica, to pomeni, da bodo morale univerze čim prej oblikovati svoje strateške jezikovnopolitične dokumente, v katerih bodo mesta možnih različnih interpretacij v *Zakonu* opredeljena natančneje, hkrati pa v njih začrtati ukrepe, ki bodo pripeljali do ciljev, opredeljenih v nacionalnih dokumentih (npr. v Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020, Nacionalnem reformnem programu 2012–2013) in strategijah univerz tudi glede odprtosti v mednarodni prostor.

Literatura

- Firenška resolucija o rabi jezika pri univerzitetnem poučevanju in raziskovanju*: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/slovenski_jezik/firenska_resolucija_280914.pdf
- JESENŠEK, Marko, 2014: Slovenščina kot učni jezik na slovenskih univerzah. Hotimir Tivadar (ur.): *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 42–49. www.centerslo.net/files/file/ssjik/50_SSJLK/Jesens%C4%9A%C5%9Aek.pdf
- KALIN GOLOB, Monika, STABEJ, Marko, STRITAR, Mojca, ČERV, Gaja, 2012: *Primerjalna študija o učnem jeziku v visokem šolstvu v Republiki Sloveniji in izbranih evropskih državah*. http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/slovenski_jezik/FDV_ucni_jeziki_v_visokem_solstvu.pdf
- KALIN GOLOB, Monika, STABEJ, Marko, STRITAR, Mojca, ČERV, Gaja, 2013: Jezikovna politika slovenskega visokega šolstva. *Slavistična revija* 61/2. 395–411. http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2013_2_04.pdf
- KALIN GOLOB, Monika, STABEJ, Marko, STRITAR KUČUK, Mojca, ČERV, Gaja, KROPIVNIK, Samo, 2014: *Jezikovna politika in jeziki visokega šolstva v Sloveniji*. Ljubljana: Založba FDV.
- Osnutek koncepta Zakona o visokem šolstvu (15. 2. 2015)*: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/Visoko_solstvo/ZViS_2015/ZViS_koncept_1622015.pdf
- Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/2013/Resolucija_-_sprejeto_besedilo__15.7.2013.pdf
- Zakon o visokem šolstvu*: http://www.mizs.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi_s_podrocja_izobrazevanja/visokosolsko_izobrazevanje/zakon_o_visokem_solstvu/